

TARTALOMJEGYZÉS

1.	Bevezetés – Az én világom.....	2.
2.	Jelen Világunk és válaszai	4.
3.	A fenntartható fejlődés – a fenntarthatóság margójára	4.
4.	Fenntarthatóságra nevelés pedagógiája	7.
	4.1. Eltűnt kultúra	8.
	4.2. Kultúra tudta	9.
	4.3. Az új tudat	9.
	4.4. Az „én felismerése az új tudatban – a szocializáció értékei	11.
	4.4.1. Család-Biztonság	12.
5.	Fenntarthatóságra nevelés meghatározása – Utak a fenntarthatóságra nevelés pedagógiájához	15.
	5.1. Az oktatás világa	17.
6.	A fenntarthatóság fogalmi ismeretei Herend és Szentgál településen Empirikus kutatás tapasztalatai	19.
	6.1. A téma meghatározása	19.
	6.2. A kutatás célja	20.
	6.2.1. Kutatás témái	20.
	6.3. Alkalmazott módszerek	22.
	6.4. Kérdések, hipotézisek megfogalmazása	22.
	6.5. Vizsgált személyek és mintavétel	23.
	6.6. A kutatás eszköze, a kérdőív	23.
	6.7. A kérdőív szerkezeti elemei	24.
7.	A kutatás menete	25.
	7.1. Adatok feldolgozásának módszere	26.
8.	Következtetések	27.
9.	Összefoglalás – Zárszó	32.
	Irodalomjegyzék	36.

1. BEVEZETÉS - Az én világom

„Amikor én felnövök, szerintem már nem is lesz világ. A tudósok szerint a globális felmelegedés el fog pusztítani mindent. De ha mégis lesz világ, én úgy szeretnék élni, hogy minden ember boldog legyen. Mire felnövök, megoldást találok a globális felmelegedésre. Már plusz 1 foknál álljunk meg”¹ ...!

(Barnabás, 11 éves)

Egyre több helyen sajtóban, médiákban hallhatunk e kifejezésről, hogy fenntarthatóság, válik divatos, köznapis szóhasználat. Egyáltalán nem ez vezérelt a téma kifejtésében, hanem a mély tartalma mögött rejlő holisztikus volta és pedagógiai tartalma. Mind leendő szociálpedagógus, élharcosa szeretnék lenni: a lakóhelyemen felnövekvő generációt, olyan úton terelgetni, mely az ő jövőjüket szolgálja.

Azt a világot, amelyben élni fognak a jövőben, azok a döntések határozzák meg, amiket itt és most hozunk. Milyen világot építünk, mit akarunk létrehozni, alkotni, mi a közös cél? Tettekre van szükség, gyakorlati és kreatív tettek, amelynek sürgető pedagógiai üzenete van. Napok, hetek, évek gyorsan telnek egy generációból nemsokára a társadalomban betöltött szereplők lesznek, ezzel együtt összetett feladatok várnak rájuk. Meg kell oldaniuk, de már nem akárhogy, a fenntarthatóságért, a jövőért.

Szemléletváltásra van szükség! Új célokat, és kihívásokat kell teljesíteni a környezeti oktatás terén. Mire lassan közismerté és elfogadottá válik az önmagában is összetett környezeti nevelés fogalma, új feladattal szembesít. A fenntartható fejlődést, az ökológiai erőforrásokkal való, szociális érzékenységgel is beoltott gazdálkodást szükséges segíteni. A segítségnyújtás térszínei is kibővülnek: az oktatás és nevelés szól a gyermekekhez, a szemléletformálás pedig a szüleiknek.

Az elnyert ismeretek, kialakult attitűd nem öncélúak, nem maradhatnak passzívak. Cselekvésre, cselekedtetésre van szükség, az élet, a bolygó fenntartása a cél. A fenntarthatóság ugyanis el nem érhető, ha csak pusztán eszme, elvont fogalom marad.

A pedagógia célja, emberek értékrendjének formálása, szokások alakítása, maga a nevelés, mely felelősségteljes feladat. A gyermekeknek olyan hiteles mintákat kell adni, amelyeket

¹ Tisóczki István (2010): *Milyen lesz a világ, ha felnövök?* Nyitott Szemmel, 2010: 8.

felnőtt életükben is használhatnak. Az iskolának kitüntetett szerepe van a közösség jövőjének alakításában!

E ismeretek egyben pozitív értékeket is közvetítenek, melynek preventív hatását csak, mint következményként tapasztalhatja meg az egyén.

Kutató munkámban, keresem, hogy hol tart a fenntarthatóság gondolata, fogalmának ismerete környezetemben. A helyi oktatás/nevelésben, hogyan jelenik meg és egyáltalán megjelenik-e? Az iskola által betöltött szerepét vizsgálom, párhuzamban az iskola pedagógusainak érzékenységet is e témában. Egyben szeretném tudni, hogy a családoknál a mindennapi élet tevékenységeiben a fenntarthatóság gondolata benne van.

Célom, hogy gyermekek és felnőttek, családok és vezetők szembesüljenek azzal a gondolattal, hogy a fenntarthatóságra nevelés minél közelebb kerüljön mindennapi életükhöz, az életük minden nap bejárt helyszínein érvényt szerezzen. Hiszen csak így lesz sikeres és tud hozzájárulni az emberi élet minőségéhez.

Dolgozatomban a fogalom mögötti holisztikus voltát szeretném hangsúlyozni. Ember és kultúra, társadalom-gazdaság, természet és közösség viszonyrendszerét. Azt az eszközt, mely a 21. században, feltehetően preventív szerepet tölthetne be a felnövekvő generáció szocializációja során.

Kulcsszavak: fenntarthatóságra nevelés, holisztikus, környezettudatosság, globalizáció, paradigma váltás, eltartóképesség, kultúra, értékek, környezeti nevelés

2. Jelen Világunk

A globalizáció egy komplex, feltartóztathatatlan és ellentmondásos folyamat. A helyi történések egyre jobban kiszélesednek, világrendszerbe fonódik össze, mely által a Föld távoli szegmensei is láthatók lesznek. Amikor a környezet állapotában már bekövetkeztek a változások, akkor már biztosak lehetünk abban, hogy meghaladtuk a rendszer rugalmasságát, tűrőképességét. Az a társadalom, amely pedig meghaladta környezetének eltartóképességét fenntarthatatlan.

Globális rendszerünk bonyolult, nehéz megértenünk ezért kiszámíthatatlan. Problémák gyökere mély és szerteágazó nagy rendszert ölel át. Mint minden rendszerben a pozitív és negatív hatások egymást felerősítik, vagy tompítják.

A fenntarthatatlanság jelei látszanak a feszült, ideges reakciókat mutató társadalmakon is, melyet szinte már a gyűlölet, hatja át. Az érzelmek és értelem kontrolljának hiánya, a tudat gyengesége – fogalmaz Gyulai.

A fenntarthatatlan civilizáció mellett párhuzamosan fennáll a kultúra – egyenlőre – fenntarthatósága, ezért a társadalom fenntarthatatlansága még nem annyira mutatkozik, mint inkább jobban nyilvánvalóbb az ökológiai főleg klíma-krízis. Vitathatatlan, az a megállapítás, hogy e nagy halmazná nőtt globális lét Földünk tűrőképességeit, megújuló folyamatait zúzta szét, s már szinte visszafordíthatatlan következményeket hagyott hátra. (Gyulai 2012.)

„...azt hisszük, hogy a természet csak anyagi-fizikai valóság. Azaz halott, érzéketlen valóság, ..., hogy a halott valósággal bármit tehetünk büntetlenül.” (Varga 2011: 224)

3. A fenntartható fejlődés - fenntarthatóság margójára –

A változások, a növekvő sokféleség rugalmasabb és alkalmazkodóbb rendszereket eredményezett és egyben követel. Cél, mindig is a túlélés és ennek esélyeinek megtartása s fenntartása volt, mely biztosítja az életet a rendszer fennmaradását. Civilizációnk is így tudott eddig fennmaradni, melyet a **fejlődésnek** köszönheti. E folyamat mindig is minőségi változást hozott, életképesség gyarapításával. A 21. századra, nagyléptékű változások érzékeltetik hatásukat.

A fenntartható fejlődés fogalmát, napjainkra értelmezve egy kenyai közmondás ihlette: *Gondozd jól a földet, mert nem a szüleid adták neked, hanem a gyermekeidtól kaptad kölcsön.* Közbeszédben a fogalom (fenntartható fejlődés) gondolatát sokan, sokféleképpen értelmezik.

Az elemzett fogalomban szereplő „**fejlődés**” szó vitatható. Herman Daly szerint „*növekedni annyit tesz, mint nagyobbak lenni méretben, fejlődni pedig, hogy jobbá válni.*” (Gyulai 2012: 5.) Az emberiség azon igyekszik, hogy, amit létrehoz és létrehozott átszarmaztatja a jövő számára. E fenntartható törekvéshez nélkülözhetetlen a fejlesztés, mely az eszközök gyarapításához, tartósságához vezet, mely eredményezi a fejlődést, mely a folyton változó környezethez való alkalmazkodás követeli meg.

Visszatérve Daly megfogalmazásához, a **fejlődést a jobbá válás** eredményeként határozhatjuk meg, mely jelen álláspont szerint ellentmondást szül. Gazdasági növekedésünk nem párosul a társadalmi jól-léttel, valamint a környezeti értékek megóvásával. Szociális jól-létünk megvalósítása az egymást követő generációk célja. Ennek eszköze a gazdaság, mely által használjuk mindennapjainkhoz a természeti javakat. (üzemanyag, energia, víz stb.) Ugyanakkor e társadalmi rendszernek feltétele a környezet eltartóképessége. Ezért fontos a fejlődés helyes irányának megválasztása. (Gyulai 2012)

Más megfogalmazásban Lányi András szavaival a „... *fejlődés a múlt meghaladása*”, vagy „*kezdetleges rossz dolgok eltűntetése, a helyükbe lépő új diadala a régiségen*”. Türelmetlenséget és a jövő iránti bizalmat, továbbá a természeti értékek, nyersanyag, erőforrások eszközül szolgáltak ezen ünnepezt fejlődésnek – írja Lányi. (Lányi 2007: 8)

A Magyar Köztársaság Kormánya 2007 júniusában elfogadta a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégiát, mely szerint a **fenntartható fejlődés magába foglalja** az:

életminőség javulását → nem szűkíthető le az anyagi jólétre → környezet minőségét hangsúlyozza → hozzáférést biztosít a természeti erőforrásokhoz és a társadalmi szolgáltatásokhoz → testi, lelki egészség, a szabadidő, demokratikus jogok biztonságát. (Czippán 2011.)

„*A fenntartható fejlődés azt jelenti, hogy a jelenlegi nemzedékek szükségleteit úgy kell kielégíteni, hogy az ne veszélyeztesse a jövő nemzedék saját szükségleteinek kielégítésére való képességét* (Czippán 2011:1)

Herman Daly így pontosít: „*A fenntartható fejlődés a folytonos szociális jólét elérése, anélkül, hogy az ökológiai eltartó-képességet meghaladó módon növekednénk.*” Jelenleg az emberiség meghaladta bolygónk eltartó képességét, másfél Földnyi biológiai kapacitást használva fel, a jövő generációja kárára. (Gyulai 2012: 2)

Világunkról azt gondoljuk, hogy az idők végezetéül állandóan fennmarad. Állandó növekedés és kiegyensúlyozott gazdaság fenntartása cél a jelen fogyasztói társadalmának. Tehát örök időkre **fennmaradó** legyen, kiegészítve a szociális jóléttel és a környezet rovására sem menjen. Így a fogalomban lévő több ellentmondás életre keltette a **fenntarthatóság** kifejezést.

2009-ben a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács (NFFT) „Jövőkereső” címen az alábbiakban fogalmaz: (Czippán, 2011: 2)

„A fenntarthatóság nem egy állapot fenntartására vonatkozik, bár sokan azonosítják pl. a gazdasági növekedés fenntartásával. A fenntarthatóság lényege egy viszonyrendszer – kultúra – kialakítása, amelyben az emberek egymás közötti és természeti környezetükkel kialakított kapcsolatukban nem feléli, hanem megóvják az erőforrásokat a jövő számára.

Milyen társadalmat szükséges létrehozni, ahhoz, hogy ne veszélyeztessük a jövő generációk szükségleteinek kielégítését?

E gondolatot Gyulai Iván az alábbiakban fogalmazza meg: *„A fenntarthatóság tehát mindig a társadalom környezeti viszonyrendszerére, azaz a kultúrájára vonatkozik. Ezen a környezeti viszonyrendszeren nemcsak a természeti környezettel szemben gyakorolt viszonyok normáit, hanem az egyes társadalmakon belüli egész viszonyrendszert is értjük.”* (Gyulai 2012: 7)

Lányi András szerint - A fenntartható társadalom című írásában – jövőképünk érvényességét nem meghatározóan a globális környezeti válsággal kapcsolatos bizonytalanságok korlátozzák. Napjainkra már megállapításra került az a tény, hogy a népességszaporulás, a technológiai és környezethasználati módok hosszabb távon mindenképpen fenntarthatatlanok. Társadalmi létünk jövőképe ma már nem a természet és a természethez való alkalmazkodáson múlik, - mellyel már túlságosan is visszaéltünk, - hanem a *„szociokulturális elemeken”*.

A modern társadalmakban tapasztalható jelenség, hogy az értéket hordozó normák, és szabályok úgy lazulnak fel, hogy nem termelődnek helyettük újak. A jelenben uralkodó szabályok átláthatatlanok, befolyásukat elvesztik az egyén viselkedésére. A degradáció folyamatai az idő előre haladtával számos területen katasztrofális következményekhez fognak vezetni. (Lányi 2007) Ezzel szemben Varga Csaba a fenntartható társadalmat kiegyensúlyozott, szeretet átjáró, bizalomban teljes, minden érző-szenvedő egyénre figyelőként jellemzi. (Varga 2011)

Összegzés: Környezetünk állandóan változik, az egyed alkalmazkodó képessége nélkülözhetetlen. Így tehát a fejlődés is nélkülözhetetlen egy állandó változó létben. Viszont a negatív visszacsatolásokra a civilizáció technikai megoldással válaszol, s ez által nem átgondolva, a rendszer hibás elemét, nem kiiktatására törekedett. E struktúra fenntartása, és állandó javítása rengeteg energiát igényel, embertől és természeti környezetétől egyaránt. Napjainkra kimondott tény, hogy e globális rendszer fenntarthatatlan, túléltek bolygónkat. S a „*fejlődés mindig a befogadó rendszer szintjén valósul meg.*” [Gyulai 2012: 7]

Napjainkban már látszik, hogy kevés csupán a környezeti alternatívákban keresni a megoldást – a környezeti problémák már felszínre kerültek. A környezetvédelem főként e területre fókuszál és kutat, viszont a fenntarthatóság követői a társadalom, gazdaság, környezet hármass viszonyrendszert teszi azonos szintre. A problémák enyhítése így már nem elsősorban technikai jellegű feladat lett napjainkra. Az olvasottak alapján a hangsúlyt sürgetően már az egyén és közösség együttes felelősségére kell összpontosítani. Minden megmaradt „energiánkat”, tudásunkat a társadalmat mozgató egyének szemléletformálására, egy mély gyökeresen átértékelt gondolkodásmódra kell fordítani. Ebből következik, hogy a fenntarthatóságot célzó nevelésben is ennek megfelelő hangsúlyt kell kapnia.

A fenntarthatóságra nevelés pedagógiájának ezt a jó viszonyrendszert kell megalapoznia.

4. A FENNTARTHATÓSÁGRA NEVELÉS PEDAGÓGIÁJA

„A legjobb védekezés a gondolkodás...” (Maróthy Egon)²

Az emberi élethez képesnek kell lenni arra, hogy a környezet körülményeit interpretáljuk. Értelmezni kell a jelenségeket és fel kell dolgozni a témérdek információkat, ingereket is, amelyek érkeznek. A megfelelő értelmezés fontos, hisz ez segít hozzá, hogy megtaláljuk helyünket. Így tudunk csak alkalmazkodni a felkínált körülményekhez, a természet adottságaihoz, és így tudunk embertársainkkal együttműködni.

² Idézet forrása: Szegedi történelmi professzor, Nyitott Szemmel folyóirat szlogenje

A tudás önmagában kevés, a megértés jelenti e tudás birtoklásának feldolgozását. Manfred Max-Neef, (Tükörben a Világ 2008: 16) szerint egy olyan pontra érkezett az emberiség, amikor sokat tudunk, de keveset értünk. Megérteni valamit akkor tudunk, ha részese is lehetünk. A tapasztalatokból, átélt tudásból egy rendszer alakul ki – világnézetünk. Pontosan az, mely az egyén a körülötte lévő világról hisz, elképzel. E fogalomban összpontosul a környezetről és a társadalomról alkotott vélemények saját célok és értékek. Ezek segítségével szelektálja az információkat az individuum érdekeinek megfelelően.

Tudásra szüksége van minden embernek, hisz a túlélés elsődleges mozgatója. Viszont globalizált világunk nyitott és tudjuk, hogy a tudás megszerzésének korlátai vannak. Az UNESCO 2007-bes felmérése szerint minden 5. felnőtt analfabéta a világon, ez kb. 781 millió embert jelent. (Tükörben a Világ 2008:16)

4.1. Eltűnt kultúra

A fenntarthatóságra nevelés fogalmi rendszere mind a természettudományokat, környezettant, közgazdaságtan tudományát foglalja magába, de legmélyebben a kultúrával függ össze: milyen egy adott közösség és egyén értékrendje, hogyan szemlélik másokkal való kapcsolataikat. A fenntarthatóságra nevelés pedagógiája megoldást kínál arra sürgető szükségletre, hogy új alapra helyezze az ember és környezethez fűződő viszonyát.

Turchany Guy A fenntartható fejlődés: mítosz vagy valóság? Turchany Guy Beranek László – fordításában - összefoglaló írásában, elemzi a kultúra és civilizáció, fejlődés a növekedés fogalompárokát. Véleménye szerint: „... *a civilizáció már régen maga alá gyűrte a kultúrát. A kultúránk zsugorodik és hanyatlik. Az ember szellemi, fizikai, erkölcsi és egyéb kvalitásai ebben a kultúrkörben mindegyre rosszabbak lesznek*”.

Az ember, mint az evolúció részese, csakis kultúrában tud felnőni és élni. Az utóbbi években a kultúra kezd feledésbe merülni. Valamint a kultúra fejlődése benne élők belső, lelki rendezettségében tükröződik. Turchany elemzései szerint hangsúlyt a KULTÚRÁRA indokolt helyezni, „új alapot teremtve ezzel egy egészen új civilizáció számára. Ez az új civilizáció már ne technikai, hanem inkább biotechnológiai, de legfőképpen humánus legyen.”

([Turchany, Guy – Beranek 2006])

4.2. Kultúra - tudat

Varga Csaba megközelítése szerint a globlokál³ világ megszületésével teljesen más kultúra felfogást eredményezett, és hozott létre. A helyi és nemzeti kultúrák beágyazódnak és vissza is tükröződnek a globális - a szerző pontosít: univerzális kultúrában.

A globlokál kultúra három szintet jelöl: „*globális, nemzeti/állami és lokális kultúrát.*”

Elmélkedésében felteszi a kérdést, hogy a külső világ természete mozgatja a kultúra változást, „fejlődését”, vagy a kultúra öntörvényűsége, önfejlődése eredményezte a gazdaság és társadalom vertikális és horizontális elterjedését? (Varga 2011: 104)

A szerző gondolat menetén haladva tovább, a kultúra fölé helyezi a tudatot. „*A társadalom nem elsősorban anyagi világ, vagy objektiválódott struktúra vagy állami intézményrendszer, hanem mindenekelőtt személyes és társadalmi tudat*” (i.m. 105.) Tehát nem gazdasági és társadalmi ágazat, hanem főként *kultúratudat, tudat és kultúra vagy értékrend.*

Nem a megszerkesztett intézményrendszer, s nem a társadalmi rendszer és nem is a tudomány az elsőrendű tudás, hanem az „*egyéni és társadalmi tudatokban*” gyökeret vert tudás —→ tudásminőség —→ kultúra.

Varga szerint nem lehet megértenünk a kultúra/kultúrák változását anélkül, hogy átgondoljuk azt a kérdéskört, hogy térszinteken (univerzális, globális, nemzeti-állami, lokális, emberi) időszinteken (őskor, ókor, középkor, újkor stb.) valóságsszinteken (univerzális, globlokál, kontinentális, lokális valóság) lévő tudatszintek, tudatminőség fedezhető fel. A térszinteken határozzák meg, milyen valóság, milyen tudat jön létre.

4.3. Az új tudat

Posztinformációs korszakunkra az információs szektor fontossága nő, e korban az intellektuális tőkére irányítja a figyelmet. A tudás átalakulásával az emberiség célja, hogy hatékonyra tegyük meglévő ismereteinket. A 21. századra „megtermelődött” a tudás, a tudás fel- vagy átértékelődésének korába léptünk, s ezzel együtt a modern informatikai kommunikációval a **cselekvőképes tudás** jelentősége nő.

³ Új valóság: globalizáció+lokalizáció+nemzetesedés, továbbá sokarcú kultúra, nagymértékben kultúrávesztés is. (Varga 2011: 59)

Napjainkra már bebizonyosodott, hogy egyre jobban és szélesebb körökben történő oktatás-nevelés vált jelentőssé. A problémákat megértető módon hangsúlyozni majd a megoldásokra közösen fókuszálni. A tudomány és technika adta lehetőségek szinte millió skáláját felhasználta az emberiség, hogy megpróbálja stabilizálni Földünk megsebzett állapotát. Igaz a tudomány és vele párhuzamban a kutatás végtelen lehetőségeket kínál, de mára már sokkal inkább látszik, az, hogy ember és természet közti viszonyrendszeren és az ehhez fűződő szemléleten kell változtatni.

A fenntarthatóságra nevelés pedagógiájának fő célja a régi paradigmák megváltoztatásának elősegítése, az új tudatállapot létrehozása! A változtatás elősegítése sürgető feladat, mivel a folyamat lassú és talán a legtöbb megoldási lehetőségek közül a legnehezebb. Ahogy Takács-Sánta András így fogalmaz: „... *legradikálisabb, és ebből fakadóan a legkényelmetlenebb, legfájdalmasabb is. A megkérdőjelezett értékek és meggyőződések ugyanis alapvető támpontjai jelenlegi életünknek, társadalmunk működésének.*” Takács-Sánta még kifejti, nehéz azért is, mivel nagyrésztük tudat alattiak, először felszínre kell hozni. (Takács-Sánta 2007: 11)

Varga Csaba szerint az emberi civilizáció és kultúra a tudásközpontú világmodell küszöbén áll, egy tudásközpontú társadalom, mint jövőkép előtt. Új elméletek, új filozófiák, új tudományok, új művészetek kerülnek napvilágra. A globál világ már főként tudat- és tudástér. Tudatosítanunk szükséges, hogy a kultúrafejlesztés radikális eleme az egyéni és közösségi tudatok/tudásállapotok fejlesztése. S ennek hatására alakíthatók át a közművelődés intézményei is. (Varga 2011: 119-122)

Varga elmélete, hogy a „*személyes és kollektív tudatszintek és tartalmuk generálják a társadalmi tereket*” és kultúrákat, a véges univerzumban, s „*egyetlen esély az egyéni és közösségi tudat- és tudásfejlesztés.*” A külső erőforrások helyett, a belső és humán erőforrások mozgósítása kerüljön előtérbe. Azok a társadalmak lesznek fenntarthatók, melyek életre és felszínre képesek hívni a lelki-szellemi egyéni- és közösségek tudatát.

Összegzés: Új kultúra elméletre van szükség. A szakirodalmak megállapítják, hogy a valóság és tudat-teremtődés eredménye funkcionálisan a civilizáció, és lényegi azonossága a kultúra. **A kultúra egy önálló tudat**, melyben egyaránt benne van a tudás, mentalitás, szokásrend, cselekvések. A társadalmat mozgató erő a **tudásminőségétől függ**.

A hatalom éhes civilizáció **felbomlasztotta a helyi kultúrák** sajátos, és fenntartható reprodukcióját. A hirtelen jött változás leértékelte a hagyományos tudást, lerombolta az addig kialakult természetes helyi rendszereket.

Fenntarthatatlanság jelei, hogy jelen világunkat az erőszak kultúrája, a közösségi érzelmek felerősödése, a társadalmi tudat zavara és ellenőrzésének hiánya jellemzi. Ami a legfontosabb, hogy az erőszak egyetlen formájával sem oldható meg a fenntarthatatlanság. Egy állam cselekvései, probléma megoldása mélyen az egyéni- és társadalmi-közösségi tudatállapottól függ, összegezhetjük Varga Csaba gondolatait.

4.4. Az „én” felismerése az új tudatban. – A szocializáció értékei

Tanulmányaim kapcsán, több konferencián és műhelymunkán is részt vettem és tapasztaltam, hogy egyre több közösség jön össze és beszélget a fenntarthatatlanság jeleiről, a fenntarthatóság eszméjéről s kerül a gondolkör a köztudatba is. A változások észlelése és érzékelése jó út egy újfajta gondolkodásmód megalapozására. Paradigmaváltáshoz szükség van, nélkülözhetetlen a cselekvő változtatáshoz. Fel vagyunk készülve rá? Hisz az észleléshez is egy új tudást igényel, és főképp hangsúlyos, a változtatás és megújulási készség. Ezt kell megerősíteni minden oktatásban dolgozó szakembernek, pedagógusnak. Talán reménykedhetünk is, hogy ez a tudatállapot váltás hozzásegíti az emberiséget az új civilizáció megszületéséhez, mely részese lesz ismét ökológiai környezetének. Az új tudat, mely egyben a régi paradigmák elhagyása, egy új értékrend létrehozásában is segít.

Az értékeket visszavezetjük a fenntartható fejlődés problémakörére, különbséget kell tennünk „jólét” és „jól-lét” között. Bizonyos értékek előtérbe kerülésével, és sorrendiségében bekövetkezett változások okául jól látható a társadalmi problémák egyre mélyülése. Az anyagi jólétért való küzdelem, - mint vezető értékítélet (pénz, nyereség, magas életszínvonal, élvezetes élet, kényelem, biztonság, identitás tudat, szabadságvágy, úgy élni, ahogy szeretek) - megmagyarázója lehet, hogy miért is nem tartható fenn az emberi

társadalom. A jól-léti értékek között egyenrangú viszony áll, tehát nem állítunk fel sorrendiséget, **minden egyformán fontos**. (Gyulai 2012: 24)

<i>A fenntarthatóság = társadalmi jól-lét.</i>
--

Erkölc - verseny – kultúrája - értékvesztés

A világháló megjelenésével, új tudás generálásának tényezője lett, átalakítja a kultúrákat és másképp értelmezi a világot. Századunkra jellemző, az erősödő individualizmus elidegenedéshez, elmagányosodáshoz, társadalmi devianciákhoz és az értékek iránti közömbösséghez vezet. A világunk súlyos erkölcsi válságban van.

Szocializált társadalmunkban a verseny vált uralkodóvá, mely magával húzza az önző magatartásformát, háttérbe szorítja az együttműködő, szolidáris közösség kultúráját.

E szemlélet nem teszi lehetővé, hogy várjunk, pihenjünk és megújuljunk. Nem jut **minőségi idő** szeretteinkre, családjunkra, egészségünk megőrzésére. A társadalmakat szegényekre, és gazdagokra, okosokra és butákra, sikeresekre és sikertelenekre osztja. Az **értékvesztés** egyben hitvesztéssel jár együtt. Közösségek nincsenek, mivel a társadalom egyénekre esik szét. Akik már nem a helyi kultúrából táplálkoznak, veszik át erkölcsi viselkedési mintákat, hanem főként a globálisan nyitott világ által felkínált lehetőségek közül választ.

A verseny diktálta, presztízsért folyó mindennapos küzdelem, a mindenáron történő megszerzés életre kelti az irigységet, sőt erőszakot szül. Az **értékek átalakulásával** nemcsak az erkölcsi normakontroll lazul, hanem az egyének feletti kontroll is. A helyes viselkedési mintázatok kis számban tudnak kiépülni.

Az értékvesztés és egyenlőtlenség újabb folyamatok romlását eredményezi. A globalizációban a jól ismert és ellenőrizhető hely végtelen térré tágult, mely a **mértéktelenséget** hozta felszínre. Az elvesztett mérték és vele együtt a „*harmonikus lét értékeinek egyensúlya az **erkölcsben** kereshető, s létező gondjaink okai ezért erkölcsi.*” (NFFT 2010:14)

4.4.1. Család- Biztonság

A társadalom legfontosabb egysége a család, mivel ez jelent optimális körülményeket a gyermekek felneveléséhez, amely pedig a társadalmak fennmaradásának alapvető feltétele is. Az elmúlt évtizedek óriási társadalmi, kulturális, gazdasági változásai azonban nagymértékben megingatták a családok fundamentumait.

Súlyos veszélyekkel járnak, és napjainkra érzékelhető következménye a **család intézményének válsága**. A mai családok ma sérülékenyebbek, nincsenek felkészülve a szerepmegosztás változására. A család pedig a legfontosabb emberi közösség, amely a gyermekek felnövekedése szempontjából óriási jelentőséggel bír. A **mai családok egyik legnagyobb kihívása a gyermekkel való minőségi foglalkozás**.

A legnagyobb probléma, a gazdasági kényszerek, elvárták a nők a tömeges megjelenését a munkaerőpiacon. Az átalakult társadalmi munkamegosztás a családi szerepek átstrukturálását is jelentette. Ezzel együtt járt, hogy a hagyományokból átszármaztatott értékek a családi kohéziót már nem tudják fenntartani. E változások magával hozta, hogy a rögtönzés a spontaneitás kultusz fontosságát, a türelmetlenség, az egymás iránti felelősség a tartós kötelesség vállalás elutasítása jellemző.

A társadalmi változások meghozták a szexuális forradalmat is, aminek köszönhetően a korábban szemérmesen vagy szégyenkezve rejtgetett nemiséget a ma embere nyíltan vállalja, mint az örömszerzés egyik forrását. A szabadosság szexuális kilengéseket eredményez, és ez egyben terheli a házastársak kapcsolatát s nem ritkán válásba torkollik az életük. Lényeges kérdésnek tartom az alábbi gondolatokat:

„A családtervezés nagyobb jótétemény, több embernek és kevesebb költséggel, mint bármely egyéb technológia, ami az emberiség rendelkezésére áll.” - James Grant, UNICEF
„A kisebb termékenységi ráta egészségesebb gyerekeket, életszínvonal emelkedést és kisebb környezetre nehezedő nyomást fog jelenteni”. (Jeffrey S. ENSZ In: Simonyi Gyula (szerk.): Szöveggyűjtemény, Bocs Alapítvány 2007: 15)

Hazánkban a Bocs Alapítvány már több évtizede tesz kezdeményező és felhívó lépéseket a helyes családtervezés, a **népességrobbanás megállítása érdekében**. Számos irodalma van a gyermeknevelésről és a szexuális életéről, de a kettő közti döntő pillanatról a nemzés tudatosságáról messze lemarad. Fenntarthatóság kapcsán nem szabad megfeledkezni igen fontos kérdésről, hogy az emberiséget mára veszélybe sodorta az évi sok tízmillió, a párok szándéka ellenére történő fogantatás. Például az USA-ban másfél millió abortuszt végeznek évente.

„Az emberek kilencven százaléka ezen a bolygón, különösen a Nyugaton, egy üveg viszkiből fogant valamelyik szombat éjjel, nem a gyermekvállalás szándékával. Kilencven százalékunk baleset.” (John Lennon)

„Évente 1 millió gyermek hal meg, amiatt, hogy az előző szülés után nem tudtak még 9 hónapot sem várni. A technokrata válasz az inkubátor. A hatékony, humánus válasz a fogamzásgátlás” (Bocs Alapítvány In: Simonyi Gyula (szerk.) 2007:15)

Összegzés: Fontosnak tartottam az értékek mély kifejtését, mint látjuk mindennek alapja. Egyéni szinteken kezdődve, mely a társadalom alapját és ebből kinőve az intézményrendszerek mozgatója. S egyben civilizációk kiépülésének és önteremtésének pillére, mely nélkül nem beszélhetünk kultúráról.

Az egyéni szocializáció során kialakult értékrend a legmélyebb oka minden jelenségnek. A családon belül átszármaztatott hagyomány, érték, értékrend mozgatja egy társadalom tudatát. Az egyre jobban erősödő társadalmi-gazdasági és politikai tényezők, melyek megváltoztatták a világméretet éreztették uralkodó hatásukat és söpörték el az éltető kultúrát. Az e horizontok mentén felnőtt generáció számára elmosódtak a határok, melyek a minőségi teret adták az elfogadott értékeknek. A civilizációk hitték, hogy itt a Földön minden kifogyhatatlan, s elvakult szemlélet a mértéktelenség és erkölcstelenség problémakörét eredményezte. A jóléti társadalmat támogató értékek felülkerekedésével egyre mélyebb sebek jelennek a társadalmakban világszerte.

A családok szerepe és feladata lazult, a nyitottá vált világ beleszólt a helyes családalapítás és párválasztás alapvető kérdéseibe. A tudatlanság jelei a népességrobbanás és a millió számban történő helytelen fogantatásban mutatkozik meg, mely már globális szinten fejti ki negatív hatásait. A családi közösségeknek - éppen e következmények miatt - nagy szerepe lenne, és az egyén vágyik is rá, keresi a biztonságot, nyugalmat, szeretetet. A fenntarthatóságra nevelés pedagógiájának a fentiekben nagy szerepe lenne.

5. A FENNTARTHATÓSÁGRA NEVELÉS MEGHATÁROZÁSA

- Utak a fenntarthatóságra nevelés pedagógiájához -

A több évtizedes kezdetek nehezen hozták meg a kívánt eredményeket az oktatás terén. A papíron megfogalmazott ébresztő gondolatok világkonferenciákat követve kevésnek bizonyultak. Nagy változásokat alig hozott. A gondolatai a világ számára csak érlelődött.

Először **1992-ben Rióban** a világkonferencián, „Feladatok a XXI. századra” (Agenda 21.) e dokumentum 36. fejezete hangsúlyozza **környezeti és etikai tudatosság megalapozása** az oktatás minden formája biztosíthatja.

1997-es Amszterdami Európai Csúcs az Európai Községek Szerződéseinek módosítása mellett a fenntartható fejlődés, mint célkitűzés bekerült az Európai Unió Alapszerződésébe, így megvalósítása az EU egyik kiemelt programjává vált. Majd a **Lisaboni Csúcson** a szociális és gazdasági kérdések a fő irány, célja, a tudásalapú gazdaság, képesség a fenntartható gazdasági növekedésre, munkalehetőségek bővítése, társadalmi kohézió erősítése. Erre épülve, az

Európai Tanács **2001-ben Göteborgban** – 1999-es Helsinki Csúcs döntése alapján – elfogadta az **EU első fenntartható fejlődési stratégiáját**. E Stratégia kiegészült a környezeti dimenzióval, mely szerint az ökológiai dimenzió az EU egyik kiemelt pontja. A stratégia az Európai közösség gazdasági fejlődésére, társadalmi jólétére és környezetvédelmére vonatkozó átfogó, hosszú távú feladatait tartalmazza. Azt is megfogalmazásra került, hogy minden új bizottsági ciklus kezdetén felülvizsgálatra kerül a Stratégia. (NFFT)

Hazai vonatkozásban pedig, majd 2008-ra megalakul a Nemzeti Fenntart Fejlődési Tanács.

A következő világszintű állomás **2002 őszén Johannesburgban** az ENSZ Fenntartható Fejlődés Világcsúcs-találkozón az UNESCO számadást készített az azóta eltelt tíz évről, „Oktatás a fenntartható fejlődés szolgálatában, Riótól Johannesburgig: Egy évtizednyi elkötelezett munka tanulságai”, mely kifejti:

"...a fenntarthatóságra oktatás feladata, olyan emberi képességek és magatartások kialakítása, amelyek egy ökológiailag, szociálisan, gazdaságilag és politikailag fenntartható társadalom létrejöttéhez szükségesek..." (Czippán 2011)

Az ENSZ Gazdasági és szociális Tanácsa Európai Gazdasági Bizottságának Fenntarthatóságra nevelés stratégiája az alábbi kulcsszavakat hangsúlyozza: szolidaritás, egyenlőség, tisztelet, társadalmi összetartást, fenntartható gazdálkodás, megalapozott döntéshozatal, ítéletalkotás, választási képesség, kritikus gondolkodás, erősebb tudatosság. A fenntarthatóságra nevelés olyan folyamatként rögzíti, amely (i.m. 2):

„... az embereket a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos ismeretekkel és képességekkel ruházza fel: hozzáértőbbé, magabiztosabbá téve őket, növelve lehetőségeiket, hogy tegyenek valamit a természettel összhangban lévő, a társadalmi értékeket, a nemek közötti egyenlőségeket és a kulturális sokszínűséget fontosnak tartó egészséges és alkotó életért...”

Majd Japán kezdeményezésére az ENSZ 57. közgyűlése a **2005-2015** közötti időszakot a **„Tanulás a fenntarthatóságért”** évtizedének nyilvánította, melynek témafelelőse az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete, az UNESCO lett.

Ezt követően az Európai Unió Tanácsa - **2010. november 18-án** - következtetései szerint fő oktatási irányként a tudatos választáshoz szükséges ismeretek, készségek és attitűdök megalapozásában látja, mely a világot olyanná alakítja, mely minden nemzedék megérdemel. E **kompetenciák kialakításában** fontos szerepe van az oktatási intézményeknek, helyi közösségeknek, civil és munkaadói társadalomnak egyaránt.

A fenntarthatóságra nevelés pedagógiája körül letisztázott gondolatok után, eredményként szinte a legtöbb szakirodalom a **kulcskompetenciák kialakítását**, fejlesztését emeli ki. Az oktatásban is rögzítésre kerültek, az EU Bizottsága 2004-ben az alábbiak szerint definiálja a kulcskompetenciát:

A kulcskompetencia az ismeretek, készségek és attitűdök transzferábilis, többfunkciós egysége, amellyel mindenkinek rendelkeznie kell ahhoz, hogy személyiségét kiteljesíthesse és fejleszthesse, be tudjon illeszkedni a társadalomba és foglalkoztatható legyen. A kulcskompetenciákat, a kötelező oktatás illetve képzés időszaka alatt kell elsajátítani. A későbbiekben, az egész életen át tartó tanulás során mindenféle tanulás alapját ezek a kompetenciák képezik (Czippán 2011, EU 2004: 22. o.)

A fenntarthatóság pedagógiájának - e állomás szerint – elsődleges feladata a kulcskompetenciák⁴ kialakítása és fejlesztése. Igaz, e kompetenciák, 2006. EP-CEU által meghatározásának indítéka a foglalkoztathatóság növelése volt, külön a fenntarthatósági nevelés kompetenciák nem lettek kijelölve.

⁴ 1) anyanyelvi kommunikáció, 2) idegen nyelvi kommunikáció 3) matematikai, technológiai kompetencia, 4) digitális kompetencia, 5) tanulás elsajátítása, 6) szociális és állampolgári kompetenciák 7) kezdeményező és vállalkozói készség 8) személyközi, kultúráközi társas kompetenciák

A legfőbb cél, hogy olyan egyének kerüljenek ki az iskolapadokból, akikben meglegyen a szándék és képesek másokat cselekedetre bírni, tudásukkal pedig meg tudják teremteni emberhez méltó földi életet. Az Európai Referenciakeretben meghatározott kompetenciák a továbbiakban az alábbi elemekkel bővültek: rendszerszemléletű,- kritikai, - kreatív gondolkodás, fenntarthatóság tudáselemei, döntések következményei, globális és helyi problémák ismerete, ökológiai-gazdasági problémák ismerete.

5.1. Az oktatás világa

A fenntarthatóságra nevelés napjainkra már megérett arra, hogy túlmutasson az oktatásügy hagyományos erein.

Az egyén neveltetése és szocializációja elsődlegesen a családban történik. A családi normák, értékek adják az individuum alapjait. Az itt beépült értékrendszerek, a mindennap látott példák minden oktatásnál fontosabbak és megszabják az irányt. Úgy gondolom, ezen irány csupán eszköz arra, hogy felhívhatjuk a figyelmét a felnövekvő generációnak – „tovább így ne!” Remélhetőleg eléri az új nemzedék azt a kritikus tömeget, mely belátja és elindítja, hogy a világnak vissza kell rendeződnie. Az új törekvések következményeit és eredményeket egy-pár év múlva tudjuk megállapítani.

Ahogy Varga Csaba is hangsúlyozza a **nevelés alapvető céljaként**, hogy ne munkahelyi feladatok ellátásra nevelje a diákokat. Inkább, tudja mit jelent az igazi szerelem, együttélés, család, helyes párválasztás, közösségek teremtésében tudjon részt venni. Irányt adjon életfeladataik megértéséhez, és külső belső életük tudatos teremtéséhez. A diák nem *„információ-magoló tárgy, hanem tudatos, kreatív, önfejlesztő személyiség.”* (Varga 2011) E gondolatoknak kell visszatükröződni, az erkölcsórákban a mindennapi iskolai életben, és legfőképpen megtalálni a kapcsolódási pontokat, mely a fenntarthatóság pedagógiájához vezethet. S az értékek közvetítése nehéz egy értékvesztett világban, a túl nagy szabadság, az átlátszó világ pusztító erőként hat a fiatalok értékítéleteire, a szocializáció folyamatára. Nagy szerepe lenne egy **új tartalmú oktatásnak**, mely elsősorban az önismeretre, emberismeretre, konfliktuskezelésre és közösségi együttlétre is nagy hangsúlyt helyez. Mindezek mellett élményben gazdag, mélyen átélt, megtapasztalt iskolai évek segítik a diákok értékrendszerének fejlődését.

Nem hagyhatom figyelmen kívül Orr az oktatás további kérdésére tett gondolati javaslatait, melyeket *Mi az oktatás célja?* című esszéjében taglal: (Takács-Sándor András (szerk.) 2007:70-72)

- Oktatási módszerek megújítása: elszakadás a frontális oktatástól.
- Ökológiai törvényeinek tudatosítása.
- Gyakorlat.
- A tanulás célja nem a tananyag elsajátítása, hanem a személyiség uralása.
- Tudás és felelősség elválaszthatatlansága, a tudás jó célra történő felhasználása
- A tudás addig nem tudás, míg nem tudjuk hatását az emberiségre. Az emberi veszteségek megismertetése és a jó közösség fontosságának hangsúlyozása mindenféle közgazdasági hatékonyság helyett.

Meg kell ismernie a jövő generációjának a megfelelő lépték, a környezet eltartó képességének, a technológia korlátainak összefüggéseit, a fenntartható mezőgazdaság és erődgazdálkodást, állandó méretű gazdaság, és környezeti etika üzeneteit.

Az **oktatás céljaként** Varga, az új tudást, mint a személyes és társadalmi tudástöket minél szélesebb körben történő hasznosítása a döntéseknél, s a cselekvésekben látja. A jövő iskolája nem győzteseket „termel.” ... „ *ne győzelemre törőket, ne győzelem-mámort keresőket, ne másokat legyőzni akarókat neveljen.*” (Varga 2011: 197)

További céljai a jövő oktatásának: A tudás = személyes- és társadalmi tőkévé válása, **tudat-alapú oktatás.** (Varga 2011.)

Összegzés: A felismert új paradigmák alapjaiban új és gyökeres változást követel az oktatás és nevelő intézményekben. A szinte már a nagy mennyiségű tudás¹ feldolgozása, megértése válik kulcskérdéssé. Az említett szerzők gondolatait összegezve feltehetjük a kérdést, mit tartunk napjainkra tudásnak? A jövő iskolájában és az oktatás fő irányaként a megtapasztalt átélt tananyag átadását kell hangsúlyozni. Ahol nem a tankönyv és a tábla a fő eszköz, hanem a diákok egyéniségéből, a nevelő kreativitásából adódó szabad nevelés. E szemléletet sajnos még csak az alternatív iskolák (Waldorf, demokratikus oktatás) képviselik. Még nem jött létre egy kritikus tömeg, hogy felülírja a közoktatás hibáit, sürgetné a változtatást.

6. A FENNTARTHATÓSÁG FOGALMI ISMERETEI

Herend és Szentgál településeken

6.1. A téma meghatározása

Mint minden elméleti gondolat, modell, akkor válik tudássá, ha az a gyakorlatban, mindennapi életben használója számára segít az aktuális feladat megoldásában.

2012 szeptemberében a Környezeti Nevelési Egyesület szervezésében „*Utak a fenntarthatóság felé*” - megelőzés tanulás c. konferenciasorozaton részese lehettem Czippán Katalin⁵ által vezetett műhelymunkán, melynek címe „Egész életen át tartó tanulás a fenntarthatóságért” kapta a nevet. A műhely tagjai azon gondolkodtak közösen, hogy milyen tudásra, képességekre, szemléletre, hozzáállásra van szüksége a fenntarthatóságra való felkészülés, felkészítést vállaló nevelőknek.

Három téma körül fogalmazódtak meg gondolatok⁶: holisztikus, rendszerben gondolkodás, holisztikus megközelítés, és a változás előrevetítése és a váltás előmozdítása. Néhány gondolatot szeretnék pontosan idézni e műhelymunka összefoglalásában:

„A fenntarthatóságra nevelésben a holisztikus megközelítés érvényre juttatását úgy értelmeztük, hogy bármely rendszer, mint (viszonylagos) egész a részek felől csak úgy építhető fel, pontosan feltárjuk és feltüntetjük a részek közötti kapcsolatokat, külső, belső folyamatokat, a részek (funkciója) pedig az egész felől értelmezhető és határozható meg.”

Rendszergondolkodás

E gondolkodás elsajátítása nélkülözhetetlen eleme a fenntarthatóságért és egyben a megelőzés tanulásának is. Fontos, hogy felismerjük, minden mindennel összefügg és tudjuk a rendszerek sajátosságait, a rendszer elemeinek kapcsolatát, a köztük zajló folyamatokat, melyek a működtetés mozgatói.

„Fontos felismerni, tudatosítani, hogy a mindennapi élet és a mindennapi munka során saját magunk milyen rendszerek részeként, milyen rendszerkörnyezetben létezünk, ill. működünk.

A változás előrevetítése

Előrevetíteni a változás feltételeit, fázisait, konkrét célokat, jövőképet alkotni másokkal, a változás irányait, akadályait természetesen a jelen értékelésének tükrében. A műhelymunkán

⁵ Utak a fenntarthatósághoz: A megelőzés tanulása 2012 Országos környezeti nevelési konferencia műhelymunka összefoglaló 90.o , Magyar Környezeti Nevelési Egyesület Szerkesztette: Vásárhelyi Judit
Eredeti műhelymunka anyagát a kiegészítő dokumentumban a 3. sz. Melléklet tartalmazza.

⁶ ENSZ EGB stratégiához kidolgozott „Tanulás a jövőért, fenntartható fejlődésre nevelés kompetenciái (UNECE, 2011) adta az alapot

hangsúlyoztuk, hogy mindez nélkülözhetetlen a belső értékrend felismerésével és csakis tudatosan, csiszolt képességekkel.

„A változás előrevetítése önmagában is motivált cselekvés. ...A változások előrevetítésének „szüksége” az ember biztonságigényéből is fakad, és abból az igényből, hogy a (valószínű, lehetséges, elvárt) jövő (k) előrevetítésével alkalmazkodni is lehet ahhoz, illetve befolyásolni lehet azt. A változások előrevetítése tehát nélkülözhetetlen része egy adaptív stratégiának.”

(A pontos idézeteket a 3. sz. mellékletben az eredeti műhelymunka anyaga tartalmazza)

A váltás előmozdítása

A változás előrevetítésekor a mást keressük, másként kellene tenni, csinálni, élni. Új értékrend, új meggyőzések mentén képzeljük el. E új életvitel és közösségi lét megvalósításához több kompetenciákat határozott meg a műhely tagjai, most néhányat sorolok fel közülük, mint pl.: hit,

→ értő figyelem, emberek meggyőzése, reflexió képessége, és fejlesztése, tapasztalatok értékelése, → jó gyakorlat gyűjtése, türelem, empátia, együttműködési- kezdeményezési készség, nyitottság → fejlesztési területeken példamutatás, hitelesség, őszinteség, motiváció a változtatásra. S végül leküzdeni a félelmet a változástól.

6.2. A kutatás célja

- ✓ Kutatásomban azt vizsgáltam, hogy hogyan jelenik meg a helyi általános és a szomszéd településen, mindennapi pedagógiában a fenntarthatóság, környezettudatosság fogalma, tisztába vannak a tanárok, diákok és családjuk e fogalom mögött húzódó mély összefüggésekkel.
- ✓ A témában tanult tudás részese a hétköznapi életnek, tud-e vele élni problémái orvoslására. Keresem, hogy a környezeti nevelés hogyan köszön vissza.
- ✓ Az iskolának milyen törekvései és hajlandósága van a fenntarthatóságra nevelés kapcsán. Egyben elemzem, hogy a megkérdezett diákok és családjaik rendelkeznek a témához motivációhoz, életvitelükben megmutatkoznak a környezet iránti felelősség tudat.
- ✓ A szomszéd - kisebb lélekszámú – településsel párhuzamban.

6.2.1. Kutatás a következő témákat, fogalmi rendszereket fogja át:

- a) Környezettudatos magatartás jellemzői, milyen képességek szükségesek a környezettudatos magatartás kialakításához.
- b) A megismert tudás beépülése.
- c) Fogalmi ismeretek.

- d) A didaktikai eszközökbe, miként jelenik meg a fenntarthatóság értelmezése, mely tantárgyakban hallottak a diákok a témában a legbővebben.
- e) Keresem, hogy a célcsoport mennyire motivált, és szeretne részt venni környezetének fenntarthatóságáért.
- f) Fontos a belső érzélem megnyilvánulása, mely kihat a motiváltságra, tenni akarási szándékra, milyen érzelmeket vagy vált-e ki érzelmeket a megkérdezettekben Világunk jelen helyzete.
- g) Kifejezésre kerülnek-e fontos célok, értékek, mellyel a társadalom összértékképét javíthatná, Földünk megsebzett részeit gyógyíthatná.
- h) Szentgál településen kizárólag az iskolai életre fókuszálva

Úgy gondolom, hogy a téma mögött rejlő széles fogalmi háttér nem ismert a mindennapi pedagógiában, a fenntarthatóságra nevelés és egyben a környezettudatos szemlélet gyökerei a környezet ismeretben merül ki. Napjaink tudománya és infokommunikációs eszközei már megengedi, hogy az innovatív törekvéseket, új módszereket, jó gyakorlati példákat átvéve becsempésszen a mindennapi oktatásban. A fenntarthatóság, mint fogalom ismeretlen, tudatosan nem kerül felszínre. Kutatásom kiterjedt, a szomszéd település – Szentgál – ifjúságára, és pedagógusaira is.

A jó ötlet és probléma megfogalmazás adja a kiinduló pontját egy kutatásnak. Világunk és benne létező emberiség, jövőnk, gyermekeink jövője mindenki számára fontos, gondolatokat ébresztő kérdés. Problémának látom, hogy a jelen iskolarendszer nem ad (vita, beszélgetés szemtől-szemben) lehetőséget e téma mély és tartalmas átbeszélésre. A jövőt nem tudja megjósolni senki, de azt, hogy hol tartunk, a jelen állapotát felmérni arra képesek vagyunk. A felszínre kerülő tények, megállapítások pedig irányt mutathatnak, hogy mit szükséges másképp tenni. Új célokat, értékeket és új stratégiát kínálhat, mely a kutatásomhoz indíték volt.

6.3. Alkalmazott módszerek

A téma feltérképezéséhez az **empirikus kutatás** folyamatait választottam.

Falusi Iván és Ollé János szerint a kutatások alapvető motivációja az érdeklődés, a kíváncsiság, az ismeretlen megértésének, magyarázatának belső szükséglete, a valóság objektivitása, hasznos és értékes feltárása. (Falusi - Ollé 2008: 15)

6.4. Kérdések, hipotézisek megfogalmazása

Hipotéziseimet, célcsoportok szerint az alábbiak szerint határoztam meg:

Oktatás-pedagógia

H1

A pedagógiai programban, megfogalmazásra kerül a környezet iránti felelősségteljes magatartás kialakítása, de a mindennapi iskolai gyakorlati életben nem épül be, nem jelenik meg.

Tanuló

H2

A gyerekek a fenntarthatóság fogalmával akció-programokon találkoznak. A mindennapi életben a fenntarthatóság szükséglete nem illeszkedik be tanulási folyamatukba. Akcióprogramon szerzett ismeret nem integrálódik a tanulók iskolai területén szerzett tudásával, csak az akcióprogramok keretében. A fenntarthatóság fogalma szóba sem kerül.

Család

H3

A család ismertetése bővül a gyerek által megélt és feldolgozott élményeken, ismereteken keresztül. Nehéz motiválni, ösztönözni a családokat, tényleges tettekre, közösségi szerepvállalásra.

Mindhárom célcsoport

H4

Az attitűd formálásának három összetevője – érzelem – ismeret – tevékenység személyes érintettség esetén alakítható.

A hipotézisek megfogalmazásakor nehéz volt szétválasztani a „fenntarthatóságot” és a „környezettudatosságot”. Mivel a kettő két külön álló fogalom. Igaz a fenntarthatóság magában hordozza környezettudatos magatartást, de a fenntarthatóság nem csak a környezettudatosságot jelenti. Úgy látom, hogy a fenntarthatóság tág fogalomkörét nem ismerik a diákok, és a mindennapi pedagógia sem hangsúlyozza széles tartalmát.

6.5. Vizsgált személyek és a mintavétel

A minta elemszáma: 221 fő. A témám célja és a hipotézisek is már döntően meghatározták a kutatás alapsokaságát. Minta kiválasztásánál fő szempont volt, hogy a diákok rendelkeznek azokkal az ismeretekkel és mögöttük jó pár év általános képzés álljon, mely alapján következtetéseimet le tudjam vonni. **Csoportos mintavételt** alkalmaztam. A minták a Herendi Általános Iskola, valamint a Lőrince Lajos Általános Iskola, Szentgál pedagógusai és felső tagozatos diákjai képezték. Továbbá Herend városban élő családok, melyek a településen lévő iskolával állnak kapcsolatban.

Az alanyok számát az adott iskolában dolgozó pedagógusok létszáma, valamint osztályban járó tanulók létszáma határozta meg. A kutatás fő célja **Herend város oktatásában** megnyilvánuló fenntarthatósági törekvések vizsgálata. A kutatás teljessége érdekében családjukat is megkérdeztem. A másik település tekintetében a családokat nem vizsgáltam, a felmérés az oktatásra koncentrált.

6.6. A kutatás eszköze, a kérdőív

Az információ szerzés forrásaként az **indirekt** típusú kérdőívet választottam. A véleménykutatás tipikus eszköze a kérdőív. Kutatásom során én is ezt a legelterjedtebb megkérdezési módszert választottam, amellyel közvetlenül nyerhető információ. Arra ad eszközt, mely a *”vizsgált személyeknek a jelenségről való gondolkodása, nézetei, attitűdjei kerülnek a vizsgálat középpontjában.”* (Falusi – Ollé 2008: 35)

Három féle kérdőívet készítettem, célcsoportok szerint, a kérdéseket a hipotéziseim alapján csoportosítottam. A kérdések fogalmazási eltérését a három célcsoport különbözősége adta, - tartalmában nincs eltérés - de ugyanazon kérdéskörre keresi a választ.

A kérdőív szerkesztésekor a vizsgált téma alapos átlátása nélkülözhetetlen, továbbá nagyon fontos tényező a kívánt cél szem előtt tartása, valamint a minta összetételének ismerete.

6.7. A kérdőív szerkezeti elemei

Megszólítás

Tartalmazta a válaszadók rövid informálását: ki készíti a kutatást, milyen célból. Szerepelt az adatkezelés szabálya, s a válaszok későbbi sorsa. Továbbá, ismertettem, hogy várhatóan mennyi időt vesz igénybe a kérdőív kitöltése, és megköszöntem a közreműködést.

Háttérkérdések

A kérdőív végén került megfogalmazásra, tanulóknál, hányadik osztályban jár (6.7. vagy 8.)

Zárt végű kérdések

A célcsoportnak előre megadott válaszlehetőségekből kell egyet vagy többet választani, valamint a választát számértékkel sorrend kialakításával jelezni.

Egyválasztós kérdések

A kitöltőnek több előre megadott válaszlehetőség közül pontosan egyet kell megjelölni. E kérdéskörre két féle válasz jelenik meg az általam szerkesztett kérdőívben a) a válaszok egymást kizárják

Mérték és skála

E információszerzési formát, a családi kérdőívén alkalmaztam. A válaszukat egy számskálán kellett bejelölni 1-5-ig, illetve a 9-nem tudom. Attitűdvizsgálatra ad megfelelő eszközt.

Sorrend és rangsor

A feltett kérdésre történő válaszadás sorrend felállításával történt. E kérdéskörből kapott információkat kétféleképpen értelmezhetjük: a) melyik tényezők kerültek az első helyekre, b) az egyes válaszokat hányadik helyre rangsorolta. E kérdés feldolgozásánál az 5 legfontosabbat vettem figyelembe.

Nyílt végű kérdések

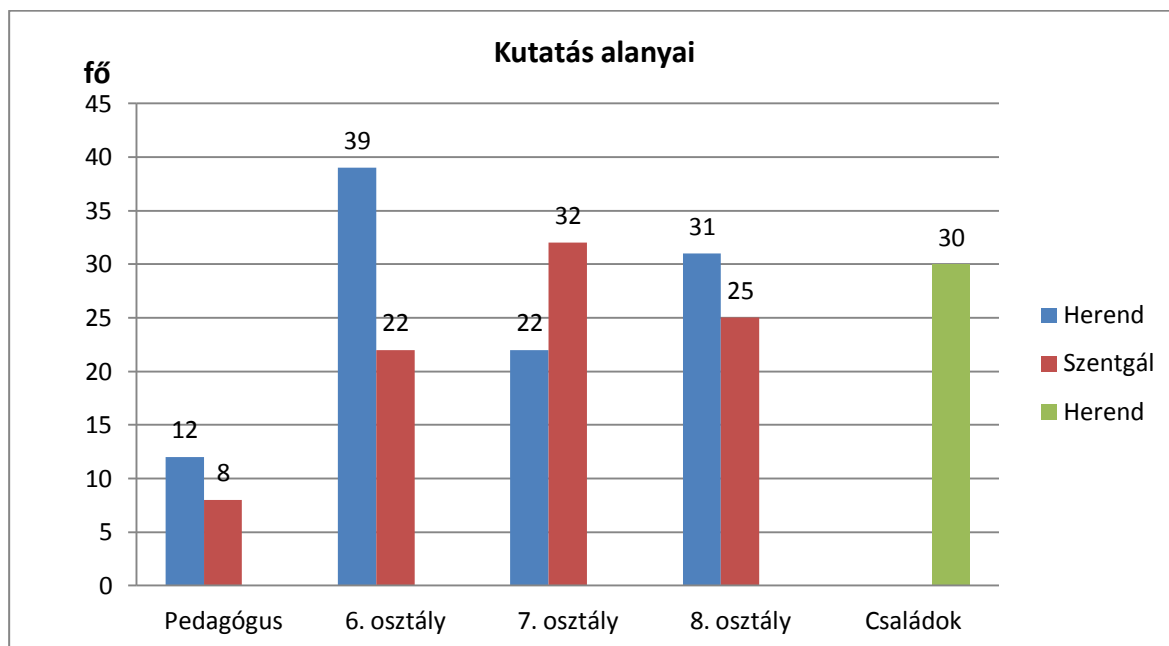
Kutatásom feltáró jellegéből következett, hogy nyílt végű kérdéseket is alkalmazzak. Igaz, kitöltése nagyobb munkát igényel, célom épp ezzel, az volt, hogy a kérdőív kitöltőjét elgondolkoztassam a témában. A célcsoportok fogalmi ismereteikre és attitűd, érzelmi reflexióira adott lehetőséget. a) egyszerű kérdés b) képre, szövegre véleményalkotás

Az egyszerűbb feldolgozás végett, megjelöltem a válaszadás darabszámát, melyet jelezte a kérdés alatt található vonalak darabszáma is. A teljes kérdőívet az 1. sz. *melléklet* tartalmazza.

7. A KUTATÁS MENETE

Ez év áprilisában felkerestem az oktatási intézmények igazgatóit, röviden vázoltam kutatásom célját valamint, hogy kikkel szeretném kitölteni a kérdőíveket, továbbá engedélyt kértem a kérdőív kitöltésére. A vezetők nem zárkóztak el a kéréstől, s szívesen engedélyt adtak, hogy megszervezhessem a kérdőív kitöltését. A gyerekek többségével is személyes kapcsolatam van, közvetlenül ismerem őket.

A tanulókkal történő információgyűjtés osztályfőnöki óra keretében, csoportosan történt, megadott időpontban, melyen én is személyesen ott voltam, vártam, míg a diákok végeznek a kitöltéssel. Személyes jelenlétem biztosította az információszerzés pontosságát. A kitöltés, nem önkéntes alapon történt egy „kis ráhatással” kötelező szagúnak tűnt, bár volt olyan kérdés, amire nem tudtak válaszolni (egyéniileg) azt nem „erőltettem”. A megfelelő nagyságú minta így minden korosztálynál biztosított volt. Az alábbi táblázatban mutatom be a kutatásom alanyainak megoszlását. A diagramban szereplő adatok a kitöltött kérdőívek darabszámát is jelöli, mely megegyezik a létszámmal/fő.

A minta megoszlása

Kiegészítésképpen megjegyezném, hogy a

- Herendi Általános Iskolában 92 fő tanuló töltötte ki, a Szentgáli Általános Iskolában 79 tanuló. *A települések rövid bemutatását a 2. sz. melléklet tartalmazza*

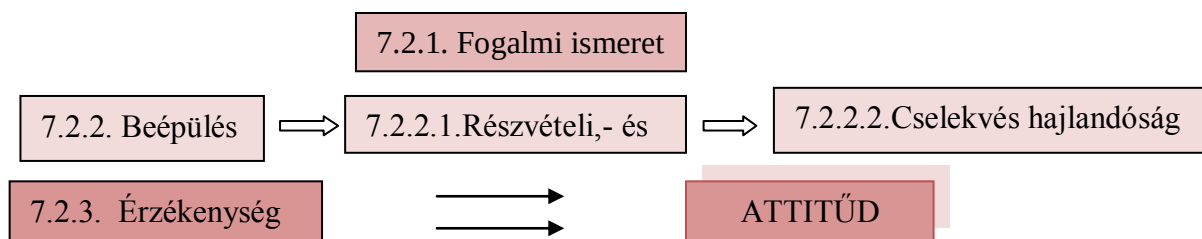
A pedagógusok részére történő kérdőívet az intézmények vezetőjének adtam, nyomtatott formában. Herenden 35 db, Szentgálon 30 db kérdőívet vártam vissza - egy hét ráhagyással. Mint a diagramban is látszik, hogy a ténylegesen feldolgozásra visszajuttatott kérdőívek darabszáma igen elmarad a várt mennyiséghez. A családok részére készített kérdőívet a tanulók kapták meg, és az osztályfőnökök gyűjtötték össze.

7.1. Adatok feldolgozásának módszere

Az Excel táblakezelő program lehetőséget adott arra, hogy a kérdőívek adatait diagrammos formában elemzésre kerülhessen. Mivel a téma nyitott kérdéskört is megkívánt a válaszadók egyes kérdésekre, illetve a diákok esetében képre reflektálva is hosszabban fejthették ki gondolataikat. Több szempontú válaszokat adhattak és adtak is. Ezeket a válaszokat, - elolvasás után - tartalmuk szerint különböző kategóriákban soroltam.

Az adatok könnyebb követése érdekében, a pedagógusok válaszait többnyire sávós-, a családokét kör- és a diákokét pedig oszlopdiagramban ábrázolom. Azoknál a kérdéseknél, ahol pedig rangsor is számított táblázatban foglaltam össze. Továbbá a fogalmak bemutatásánál **egyedi** jelölést alkalmaztam.

Az alábbi fő szempontok alapján dolgoztam fel a kérdőívet:

8. KÖVETKEZTETÉSEK

Dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy a fenntarthatóság fogalomkörével mennyire vannak tisztában a herendi, és szentgáli iskolai közösség, mint ismeret, hogyan és miként jelenik meg tudásukban, és tevékenységükben. Továbbá a gyorsan változó környezeti hatások érzelmileg, miként érintik a megkérdezetteket, és tényleges részvételi hajlandóságuk a minőségi élet és fenntartható környezet érdekében hogyan alakul.

Megvizsgáltam azt, is hogy konkrétan találkoztak-e a fogalommal és számukra mit jelent.

H1 hipotézis

A pedagógiai programban, megfogalmazásra kerül a környezet iránti felelősségteljes magatartás kialakítása, de a mindennapi iskolai gyakorlati életben nem érvényesül, nem jelenik meg.

KÖVETKEZTETÉSEK

Mindkét településen a gondolatok a környezetbarát magatartási formákhoz összpontosulnak. E minták megmutatkoznak a szelektív hulladékgyűjtésben, áram- és vízzel való takarékoságban, háztáji termelésben. A legfőbb környezettudatos tevékenység a szemétszedés, bár feltételezni lehet, hogy kötelességből és tanári utasításra teszik a diákok. Bár sajnálatos, hogy maga az intézményekben szelektív hulladékgyűjtés nem folyik.

Meghatározza a két nevelési intézetet e témában az évente egy alkalommal megrendezésre kerülő témahét illetve kompetencia napok, melyek legalább három napon átívelve tölti be attitűd formáló szerepét. (Megjegyzés: sajnos, hogy csak évente egyszer!)

A hipotézist abban látom részben igazoltnak, hogy a fenntarthatóságra nevelés elnagyoltan, csupán a környezeti attitűd formálására korlátozódik. Ez elsősorban megmutatkozik a természet iránti érzékenység, és szeretete terén, mely már kész tulajdonsággal érkeznek a diákok az általános oktatásba. Az általános iskolai oktatás – felső tagozat - is „leragad” ennél a szintnél.

Az igaz, hogy a környezettudatos szemlélet alapja a fenntarthatóságra nevelésnek, de míg a **lexikális és ismeretközlő tudás átadása a legfőbb cél** az általános oktatásnevelő intézményekben, nehezen fog elbilleni a fenntarthatóságra nevelés irányában. Ezt támasztja alá az a kapott eredmény, miszerint a pedagógusok mindkét településen a környezettudatosság a legfontosabb tulajdonsága az **ismeret**, valamint szorosan korrelál a **tudatos**

felelősségvállalással. A válaszadó családok is hasonlóképpen gondolkodnak. A mintában került diákok közül pedig a „**védi környezetét**”⁷, valamint a „**takarékos**”-ság jellemzi a környezettudatos egyént.⁸

A hol kérdésre a pedagógus vélemények alapján, **tantárgyakban** egységes volt a válasz: **természet/környezet/biológia órákon**, valamint a **témaheteken, projektekben, nevelési tervben**. Szórt eredmény bizonyítja, hogy nincs egységesen kialakult vélemény, a környezetet a természethez és a biológiához kötötték. **A kutatásból az nem derül ki, hogy a tantárgyak és az órán szerzett ismeret milyen hatással van környezettudatos magatartásukra. Feltételezem, hogy a diákok válaszadási kötelezettségeiknek tettek eleget**, mely igazoltnak látszott, hogy a diákok tanórákon, nem találkoznak a fenntarthatóság fogalmával, csupán az évente megrendezésre kerülő projektekben, esetleg pályázati lehetőségekben.

Tartalmában megegyező eredmény született a válaszadó családok álláspontjában is. Úgyszintén a fenntarthatóságot csupán a **környezetvédelem oldalról** közelítik meg. A válaszok megoszlása szerint 9 családnál emelődött ki a **szociális jólét**, mely tartalmazza a **biztos anyagi forrást, biztos munkahely és minőségi lakhatási feltételeket** is. 14-en határozottan állítják, azt, hogy nem fordult elő a családban a „fenntarthatóság” –ról való beszélgetés, mint konkrét fogalom, és a mögötte húzódó széles holisztikus volta. A többség a környezetbarát magatartásra koncentrálódik, - szelektív gyűjtés, komposztálás stb

A kutatás egyik központi kérdése a 10. kérdés. A fenntarthatóság kifejezést a diákok mindkét településen jóval több, mint a fele **nem halotta, nem ismeri**. Meglepő, hogy a lassan az általános iskolát elhagyó 8. osztályosok körében sem ismert a fogalmi kifejezés ez Herenden 31-ből 15, Szentgálon 25-ből 18 diák. A 7. osztályosoknál is magas azok száma, akik nem ismerik a fogalmat.

Mindkét településről elmondható, hogy a gyerekek egyáltalán nem ismerik, vagy igen kis arányban találkoztak a fogalomkörrel. Pozitív fordulatáról **a mindennapi iskolai oktatás/nevelésnek** igen nagy szerepe és feladata lenne. Különösen tekintettel, arra, hogy az ökológiai fenntarthatóság védelmére, 2004-től kötelezően előírt környezeti nevelési programot kellett készíteni minden oktatási intézménynek.

A környezet iránt érzett tudatos magatartás állandó odafigyelést, attitűdök és érzelmi viszonyulások meglétén nyugszik.

⁷ Aki nem szemetel, összeszedi a szemetet, szelektíven gyűjti, vigyáz környezetére kifejezés köré csoportosult

⁸ Megjegyezném, hogy a tanulónak gondot okozott a fogalmak körülírása, kulcsszavakkal történő megjelölése.

H2 hipotézis

A gyerekek a fenntarthatóság fogalmával akció-programokon találkoznak. A mindennapi életben a fenntarthatóság szükséglete nem illeszkedik be tanulás folyamatukba. E programokon szerzett ismeret nem integrálódik a tanulók iskolai területén szerzett tudásával.

KÖVETKEZTETÉSEK

Mint már szóba került témahét (Herenden) és a Kompetencia napok (Szentgálon) adnak esélyt a beépülési lehetőségekre, e napok keretében élhetik át a diákok a környezeti programokban látottakat. Bár hozzá kell tennünk, hogy igen függ a pedagógus hozzáállásától, cselekedtetésétől.

A diákok Herenden főként újrahasznosításra, és a szemétszedésre emlékeznek, ezáltal kevesebb szemetet dob ki, kevésbé szemetel. Míg **Szentgálon konkrét feladatokhoz** kötötték e napok élményeit: batikolási ismeretek, kenuzás elsajátítása, kirándulás, gyümölcssaláta készítés, újrahasznosítás szintén. A szentgáli 7 osztálynál több mint a fele 32 kérdőívből 18-an válaszuk értékelhetetlen, vagy nem írt semmit/nem emlékszik.

Az mindkét intézménynél az látszik, hogy a „fenntarthatóság”- és e szemléletet erősítő nevelés csupán a szűk környezetre koncentrálva és néhány innovatív alternatívák bemutatásában (megújuló energiaforrások) – csak a témahetek keretében – jelenik meg. Ott is elsősorban **környezetbarát magatartás népszerűsítése a fő feladata, valamint program kitöltő szerepe van.**

Az eredményekben nem mutatkozik egy fontos momentum. Mégpedig az **egyén, a közösség szerepének fontossága**. Nem beszélhetünk a fenntarthatóságról, ha kizárjuk a társadalmat és az abban cselekvő egyéneket és életközösségeket. (Egy szentgáli tanuló fogalmazta meg: „megtanultam csapatba dolgozni”)

Megállapítható, hogy a diákok igaz környezettudatosan állítják be magukat, de egyéni felelősségvállalása, cselekvési hajlandósága még alul marad. Ezt bizonyítja a csomagoló anyagokról való lemondási bizonytalanságuk is.

A hipotézist abban látom teljesültnek, hogy a fenntarthatóság fogalma elő sem kerül, „miért teszünk, amit teszünk,” nem nyer konkrét megfogalmazást. Ezáltal a fenntarthatóság fogalma nem tudatosul, hipotézis korrelál az előző hipotézissel, s rámutat arra az eredményre, mely szerint megkérdezettek érzékenyek a környezetük tisztaságára, de tovább már nem lép.

H3 Hipotézis

A család ismertköre bővül a gyerek által megélt és feldolgozott élményeken, ismereteken keresztül. Nehéz motiválni, ösztönözni a családokat, közösségi szerepvállalásra.

KÖVETKEZTETÉSEK

Nem tartom teljesültnek, hogy a családok ismeretköre bővül a gyermekek élményein keresztül. Az eddig feltárt magatartási viszonyulás a környezethez általában nem adott új ismereteket a családok számára. A családokban döntő részt a **fogyasztás környezetet javító magatartása már jelen** van lehetőségükhöz mérten, és motivációjuk is változatlan. A mintába kerülő családok is főképpen a fogyasztás környezetbaráttá tétele felé tendál, és csupán erre koncentrálnak.

A fenntartható életmódként is a környezetvédelmi alternatívákkal (komposztálás, szelektív gyűjtés) fejezték ki, ez szinte minden válaszadónál szerepelt.

Ez visszatükröződik az iskolai életre is. Hiszen legfőbb élményt adó témahét is a környezet kímélő magatartási formákra épít programot. Egyéb kitekintés nincs, globális vagy helyi problémákra már kevésbé koncentrálnak. A közösségi szerepvállalás mindhárom célcsoportnál sem domináns.

H4 Hipotézis

Az attitűd formálás három összetevője **ismeret – tevékenység – érzelem**, személyes érintettség esetén alakítható.

KÖVETKEZTETÉSEK

A célcsoportok ismerete főként környezetkímélő magatartás formákra koncentrálódik, tágabb kitekintés csekély. A diákoknál a fogalmak meghatározása nehézségbe ütközött.

A pozitív attitűdöt jól látszik mindhárom megkérdezett célcsoportnál. A környezeti változások, Földünket ért sebek, tragikus adatok, érzelmi felindulást váltanak mind a diákokból, pedagógusokból és családokból. Kétségüket, sajnálkozásukat kifejezve érznek együtt, és segítő szándék is felszínre jön. A megkérdezettek, viszont nem mindenhez viszonyulnak egyformán pozitívan.

A környezeti attitűd két tényezője érzelem és tevékenység/viselkedés közt különbség mutatkozik. Az **érzelmi hozzáállás pozitív**, míg a tevékenység már nem mondható határozott pozitív viszonyulásnak. A környezettudatos magatartás fejlesztésében nagy szerepe van az értékrend és érzelmi viszonyulásoknak, a környezetről-társadalomról kialakítható tudásnak. Tényezők közül igen fontos, hogy milyen az egyén értékrendje, a világnézete, mely ad kiindulási pontot tevékenységére és tudására egyaránt. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy döntően a család, kiemelt helyet foglal, fontos egyéni és társadalmi értékrend. A mintába került diákoknak is, mint szükséglet a családból fakadó **szeretet, biztonság és támogatás** mértékadó, melyeknek attitűd formáló szerepük jelentős.

9. ÖSSZEFOGLALÁS - ZÁRSZÓ

Kutatás zárszava: „*A világot nem régi gondolkodásmódú emberek fogják megmenteni új programokkal, hanem új gondolkodásmódú emberek programok nélkül*”. (Daniel Quinn)

Az emberiség fejlődése során a természethez való kapcsolata gyors változásokon ment keresztül. Az első kultúrákban a természet közelség megtapasztalása révén a természet megadott mindent, ami az emberek számára szükséges. Környezetének ismeretére a túlélése miatt nélkülözhetetlen volt. A vadászó-gyűjtögető életmód a természettel való együttélést kívánta meg.

A mezőgazdaság megjelenésével az embernek Föld, mint „tulajdona” lett. Ezzel együtt nőtt szükséglete, mert látta, hogy hatékonyabb módszerekkel egyre nagyobb szeletet képes elvenni, és hitte, hogy a természet kincsei kifogyhatatlanok. S a fogyasztói társadalom az ipar adta lehetőségeivel, a technika-tudomány térhódításával, a fejlett civilizációban a természet a gazdasági haszonszerzés eszköze lett.

A fejlődés oly gyorsan és drasztikusan következett be, hogy Földünk önfenntartó és megújuló képességét felborította, s ezzel visszafordíthatatlan károkat okozott. A természet leértékelődésével együtt az emberiség által felhalmozott éltető kultúrák is eltűntek. Egy létrehozott, mesterkélt globalizált világkép nyer egyre jobban teret földrészeinken. A globalizáció károsabb elemei ellen még a világszervezetek is, kis hatékonysággal tudnak fellépni.

Napjainkra rádöbrentünk, hogy a fejlődés fenntarthatatlan. Növekedtünk, de hova? Számos kutatás és elemzés támasztja alá, hogy berendezkedésünk a Földi bolygón nem fenntartható, már szinte majdnem 2 bolygónyira lenne szükségünk. A jelen társadalmi már a jövő generációk alapvető szükségleteit élik fel.

Hiszünk abban, hogy létünkben semmi sem fogy el, s ez minden áron egyre több haszonra és nyereségre buzdítja a világ mozdatóit. Erre az elvakult eszmére rendeztük be társadalmunkat, intézményeinket, oktatást, politikát, gazdaságot. Ennek következményeként termelődik a, szegénység, nyomor, éhezés, hazugság, az önzés, csalás, garázdaság. Az értékét veszített emberiség ráébredt arra, a paradigmára, hogy már nem szabad csak a tudomány-technikára támaszkodva kiutat keresni. Mindezek mellett, az életben fellépő ismeretlen, váratlan eseményeket nem lehet megelőzni s erre tudományosan felkészülni.

Minél előbb be kell látni, hogy nem növekedésre lenne szükség, hanem tartalmi változásra. Hiszen bolygónk nem tudja fenntartani 7 milliárd ember környezeti terheléseit, és a jelenlegi fogyasztást. Kulturális irányváltás, értékrendbeli változás és új erkölcsre van szükség.

Az új tudatra ébredés, új utakat tör. Az elavult meggyőződések helyett, új paradigmák az új szemléletváltás szükséges: **új kultúrával, új civilizációt teremteni.** Az új társadalmat új értékek - hit, szeretet újragondolása, mértékletesség, valós igények, szükségletek felmérése, megbecsülés, szerénység, s a közösségi lét újra tanulása - hangsúlyozására szükséges helyezni, mely létrehozza a támogató intézményrendszereket is. Természetesen az egyéni cselekvési utak, lokális szintű megtalálásával építhetjük fel az egészet. Kiragadva a hithez való visszatérést vagy a hit megtalálásához való utak feltárását tartom fontosnak, az egyéni szinteken.

Véleményem szerint már nem „időszerű fenntartható fejlődésről” beszélni, helyette a fenntarthatóságra törekvés vagy nevelés állja meg a helyét napjainkban. **A fenntarthatóság holisztikus voltát és szemléletet egy preventív eszköznek kell tekintenünk.** A fenntarthatóság pedagógiája magába foglalja azokat a pedagógiai törekvéseket, mely célja, hogy az iskolapadból olyan emberek kerüljenek ki, akik képesek a fenntartható társadalmat létrehozni és működtetni pozitív értékrendszer mellett. Ezt pedig fenntartható módon gondolkodó nevelők tudják megvalósítani. A fenntarthatóság fogalom rendszerét meg lehet tanulni és tanítani, de igazán akkor verhet mély és hatékony gyökeret, ha belülről szívből értjük meg mondanivalóját.

A környezethez való pozitív hozzáállást leghatékonyabban gyermekkorban alakítható ki, ezért igen fontos szerepe lenne e tekintetben az általános iskolában történő oktatásnak. Az oktatási intézményeken folyó környezeti nevelés sajnos még mindig leragad annál a gondolatkörnél, hogy elsősorban az oktatásnak környezet és a természet védelméről kell szólnia, és eközben a **fenntarthatóság problémaköre háttérbe** szorul. Ezt a kutatás eredményeként is megfogalmazom. Továbbá, azért is mert – a környezetvédelemmel ellentétben - a fenntarthatóság fogalomköre egy megfoghatatlan holisztikus rendszerből épül fel és több nézőpontból kell szemlélni. A környezeti nevelés igaz részese a fenntarthatóság pedagógiájának és a környezettudatosság alapja a fenntarthatóság megvalósulásának. Nem elég csupán a rövidtávú célokra összpontosítani a környezeti nevelésnek, miszerint a környezete megóvása érdekében a jelenben cselekedjen, hanem a társadalomban kikerülve váljon, olyan állampolgárrá, aki tudjon fenntartható módon cselekedni: felismerje a problémákat, és azt **aktívan és cselekvően** oldja meg. Számos szakirodalom számol be arról, hogy a mai nevelési formák – kivétel alternatív iskolák, pld.: Waldorf – nem gondolnak a környezeti kérdésekben arra, hogy cselekvőképessé tegye a felnövekvő nemzedéket. A

nevelési módszerek nem valódi cselekvésre kötődnek. A **cselekvésre nevelés** egyik kulcskérdés az oktatásban a fenntarthatóság pedagógiájában.

A környezettudatosság is egy magatartás forma, mely aktív tevékenységen alapul. A környezettudatosság pedig a fenntarthatóság létrejöttét alapozza meg.

A kutatásom visszacsatolásában is azt látom, azok a programok, ahol teret nyerne a holisztikusabb kitekintés, ahol alkalom kínálkozna arra, hogy másképpen lehetne közelíteni az ismeretre, csupán programkitöltő szerepe van. Továbbá a kapott adatok is arra utalnak, hogy a megkérdezett célcsoport **környezeti attitűdje** érzékenység és ismeret (környezeti) területén pozitív, de a tevékenység eleméről már nem mondhatom el határozottan. A kutatásom alapján úgy tűnik, hogy a kisebb léptékű falun, mint Szentgálon, jobbak a lehetőségek a cselekedtetésre e témában, és a pedagógusok is bátran felvállalják szervező szerepüket.

Viszont megdöbbentő, hogy az általános iskola falait hamarosan elhagyó 8. osztályosok nem ismerik a **fenntarthatóság fogalmát**.

Tapasztalható, hogy kevésbé hangsúlyos a megkérdezett célcsoportnál az **egyén és közösség szerepe**. A téma társadalmi vetülete igen kis mértékben jött elő. Látszott azon eredményen, mely szerint a fenntarthatóságot/környezettudatosságot csupán a reál tantárgyakhoz kötötték, s a humán tantárgyak igen csekély számban említették. Egyedül pozitív eredmény, hogy a tanulók a **fenntartható fejlődés fogalmában** látják a társadalmi összefogást is.

A nem reprezentatív mintán végrehajtott felmérésem eredményei jórészt egybecsengenek a szakirodalmi tapasztalatokkal, mely szerint tudom, hogy mit kell tennem a tiszta környezetért, de a cselekvés már nem annyira határozott.

További kutatásokra inspirál az a gondolat, hogy az említett környezeti/biológia és földrajz órák mennyire járulnak hozzá a környezettudatos egyén kialakításában és egyben a fenntarthatóság pedagógiájának kiteljesedésében. Továbbá, hogy a reáltárgyak mellett miként jelenhet meg a humán vonatkozású tantárgyakban, magyar órán, történelemórán és ezt a diákok hogyan látják.

Az egyéb programok, foglalkozások (témahét, kompetencia napok) ténylegesen hozzájárul-e ahhoz, hogy az iskolai közösség a felmerülő környezeti problémák megoldásában aktívan és felkészülten részt tud-e venni? A környezeti nevelési programok, órák, valójában elérik céljukat, miszerint cselekvésre képes felnőttek kerülnek-e ki az iskolapadból?

Levonható a következtetés, hogy a megkérdezett célcsoport **környezeti attitűdje** pozitív, mind kognitív és emocionális téren, s ez főképp környezetkímélő magatartási formákban (szelektív hulladékgyűjtés, komposztálás, kertészkedés) testesül meg. A konkrét helyzetekre való reflektálás az attitűd, melyet mélyen meghatároz az **egyéni értékrendszer**.

Kiemelkedő szerepe van a mindennapi oktatásnak, e téren vállalt szerepéről a fenntartható társadalom alapjainak erősítésében. A világ nyitottá válásával túl nagy szabadságot kínál fiataljaink elé, s az egyre jobban látható világ más értékrendet diktál, mely pusztító erőként hat mind a családok és egyéni szinteken is. **Fordulópontot** az oktatás tartalmának és irányának megváltoztatása is nagymértékben elősegítené a hatékony és felelősségteljes cselekvés és emberi öntudat, az igazi társadalmi szolidaritás értékeit. Fontos lenne, hogy **minél több élmény** érhesse nap mint nap a diákokat, melyek megtapasztalásaival alakul ki értékorientációjuk.

Számos ismert módszer alkalmazása – mind például a **projektpedagógia, konstruktív pedagógia, élmény-és kalandpedagógia, drámapedagógia** – adhat teret arra, hogy elősegítse az olyan készséges fejlesztését, mint az **önismeret, emberismeret, konfliktuskezelés**, közösségi gondolkodás és demokratikus viselkedés, melyek mentén tudatosulhat az egyén értéktudata.

Mint már korábban utaltam rá, hogy a **fenntarthatóság pedagógiájának megvalósulása**, csak fenntartható módon gondolkodó nevelő munka tudja megvalósítani. Hangsúlyozni szeretném, hogy egy nevelő-oktatási intézményben, és a településeken csak úgy tud gyökeret verni a fenntarthatóság pedagógiája, elsőként üzenetét megértik, „önmagukévá teszik”, és van mindezeket **támogató közösség**.

Az elmélet megismerése után, és a kutatás eredményeinek következményeit levonva, dolgozatomban javaslatakként a **közösségfejlesztést** tartom alappillérenek a fenntarthatóság megvalósítása kapcsán, lokális szinten. Hiszen a jól funkcionáló közösség tudja megszólítani környezetét, inspirálni cselekvésekre, és segít megtalálni az egyéni utakat. Napjainkra újra kell tanulnunk a közösségi létet. A tudatosabb életvezetés, a folyamatos önképzés nélkülözhetetlen elemei a kor emberének, és felnövő ifjúságának, melyek a **szociálpedagógia színterei** is.

IRODALOMJEGYZÉK

Varga Csaba 2011. *A társadalom felébredése az agóniából . Új társadalomelmélet és új jövőmodellek.* Humán Tudományokért Alapítvány. Veszprém.
ISBN 978-963-88222-6-0

Gyulai Iván 2012. *A fenntartható fejlődés.* Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány. Miskolc.

Zöld Fiatalok Egyesület 2008. *Tükörben a Világ.*
In: Balogh Orsolya (szerk.) Jagodics Edit (szerk.) Kökényesi Ágnes (szerk.)

Tisóczki István 2010. *Az én világom. Nyitott Szemmel* 4-8.

Falus Iván - Ollé János 2008. *Az empirikus kutatások gyakorlata.*
Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt. Budapest.
ISBN 978-963-19-6011-2

Bocs Alapítvány 2007. *Igazán szeretne egy gyermek nálunk és most megfoganni?*
In: Simonyi Gyula (szerk.) Bocs Alapítvány.
ISBN: 978-963-06-4154-8

Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács 2009. *Jövőkereső – jelentés a magyar társadalomnak*
www.nfft.hu (2009. november 13.)

Czippán Katalin 2011. *A fenntarthatóságra nevelés céljai és feladatai Magyarországon* In:
Beszámoló a jövőnemzedékek országgyűlési biztosának 2011. évi tevékenységéről, Függelék,
JNO, Budapest.
http://beszamolo2011.jno.hu/cd/fuggelekek/5_fenntarthatosagra_neveles/fenntarthatosagra_neveles.pdf (2012.szeptember 23.)

Turchany, Guy – Beranek László 2006. *A fenntartható fejlődés: mítosz vagy valóság?*
Valóság/6

Lányi András 2007. *A globalizáció folyamata.* L'Harmattan Kiadó. Budapest.
ISBN: 978-963-9683907

Lányi András 2007. *A fenntartható társadalom.* L'Harmattan Kiadó. Budapest.
ISBN: 978-963-9683914

David, W. Orr 2007. *Mi az oktatás célja? Paradigmaváltás?! Kultúránk néhány alapvető meggyőződésének újragondolása.* In: Takács-Sánta András (szerk.) L'Harmattan Kiadó. Budapest.

ISBN: 978-963-9683945

Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács. *Fenntartható Fejlődési Stratégia,*
http://nfft.hu/dynamic/nemzeti_fenntarthato_fejlodesi_strategia.pdf (2007. június)

